

Институт за српску културу, Приштина / Лепосавић;
Православни центар за младе *Свети Петар Сарајевски*,
Источно Сарајево, Република Српска

DOI 10.5937/kultura2066411J

УДК 271.2-36:929 Никодим Тисмански, свети
271.222(497.11)-9"13"

оригиналан научни рад

СВЕТИ НИКОДИМ ТИСМАНСКИ – ТЪЛКОВАТЕЉ У ЦАРИГРАДСКОМ ПОСЛАНСТВУ КНЕЗА ЛАЗАРА

Сажетак: У години када се обележава осам векова самосталности Српске Православне Цркве актуализовано је питање појма аутокефалија у литургијско-канонском контексту, кроз бројне догађаје и процесе из бурне историје. Један од значајнијих јесте активност Кнеза Лазара уз помоћ светогорских монаха са тенденцијом измирења Српске са Цариградском патријаршијом. Кључна за успех Лазаревог цариградског посланства била је његова духовна блискост са Светогорцима, Синаитима и исихастима, који су се у његово време, налазили на кључним позицијама у цариградској и бугарској цркви али и значајнијим православним катедрима на Балкану. Према се као *spiritus movens* овог посланства спомиње старац Исаија Серски-Хиландарац, значајно је било и присуство Никодима Тисманског, „тумача речи”, чија се улога у православној цркви друге половине XIV столећа истражује не само на основу поменутих активности у превазилажењу раскола већ и оснивања бројних манастира како у феудалној држави Кнеза Лазара (Вратна, Манастирица) тако и у румунским земљама (Водица, Тисман). Решавање једног канонског проблема постало је оквир за истраживање карактера црквеног живота у другој половини XIV столећа.

Кључне речи: *Никодим Тисмански, манастир, посланство, помирење, исихазам.*

Увод¹

Монументална слика Уроша Предића, где је карловачки патријарх Лукијан (Богдановић) приказан како *молећи се клечи* пред светим Николом који га благосиља, у основи, представља еклисиолошко-социјолошку алегорију², синтетизовану од више симболичких приказа: узбуркано море, по коме „са неизвесношћу” плови брод Српске православне цркве „зрја напастеј буреју”, положена митра и жезал пред ноге светитеља-заштитника и патрона саборне цркве у Сремским Карловцима, чији се торњеви назире у дубљим регистрима слике, као и часна трпеза украшена рељефима од којих је у целини предочен један са сценом где *Каин убија Авеља* – представљају елементе у којима се препознаје тема повести српске цркве, која 2019. обележава *осам векова самосталности*. (Слика 1) У новијој историји постало је уобичајено да се патријарси фотографишу испред ове композиције, што савременике посредно упућује на чињеницу да ни садашњост није а вероватно ни будућност неће бити лишена „бура” и искушења. У таквим, неретким а туробним околностима, многи од српских првојерараха показивали су сопствену изузетност кроз мудре одлуке и исповедништво „на бранику вере и отачаства”, „раме уз раме” са благочестивим владарима, преподобним монаштвом и верним народом, следејући Христовим речима: „Ви сте свјетлост свијету; не може се град сакрити кад на гори стоји”. (Мат. 5, 14) Велике личности и дела утицали су на то да у осмовековном трајању буду помешани *историја и мит*, под којим не треба подразумевати противпојам хришћанства већ симболизовану стварност: „Мит је оно о чему се може причати, а да се нико не запита да ли је то и истинито. Он је она свеповезујућа истина у којој се сви разумеју”³: Основно питање генерација данашњице јесте да ли се етички и естетички „препознаје”

---

1 Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (ев. бр. 178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

2 „У првом реду можемо разликовати оно што бисмо могли назвати чистом алегоријом”: комбинације персонификација, које су (обично) укључене у неку радњу или активност. Те чисте алегорије често приказују неку врсту „апстрактног збивања”, што значи да илустрирају неки апстрактни појам или неку апстрактну идеју, у којој је већ садржана нека радња, примјернице *Вријеме открива истину* или *Загрљај мира и правде*; Straten, van R. (2003) *Uvod u ikonografiju; teoretske i praktične upute*, Zagreb, str. 39.

3 Гадамер, Х. Г. (1994) *Европско наслеђе*, Београд, стр. 44.

у таквој парадигми осмовековне историје Српске православне цркве, бар на нивоу који је овековечио Урош Предић. Истраживање припадности одређеној традицији постаје актуелно у контексту јубилеја. У светлу испуњења осмовековног континуитета природно је поставити питање: шта нас (све) повезује са низом светачких ликова од архиепископа Саве, Арсенија, Никодима, Данила, Јоаникија; пећких патријараха Макарија, Јована, Пајсија преко Арсенија III и IV до првојерараха српских из новијег раздобља (?). *Молитвено памћење* у литургијском смислу повезано је са појмом „духовног сродства“, што не рефлектује једино хоризонталну, просторну саборност већ и (над)временску, анамнетичку повезаност са духовним прецима и потомцима. Један од могућих одговора на тако постављено питање, такво хтење, јесте контекстуализација личности и дела светог Никодима Тисманског, за кога се зна да је подигао манастире Вратну и Манастирицу у Тимочкој крајини, где је основао и монашке заједнице-братства. Други, не мање важан фокус представља Никодимово учешће у посланству кнеза Лазара са циљем измирења српске и васељенске цркве и успостављања канонског јединства, оличеног у литургијском општењу. Како се у оквирима поменуте теме појмови *личност* и *дело* показују као нераздвојиви, немогуће је заокружити је без значајнијег освртања на улогу великомученика косовског и благочестивог владара Лазара Хребељановића у решавању проблема признавања аутокефалије као и старања за питања вере и цркве у ширем смислу. Повезаност двојице светитеља омогућава перспективу сагледавања многих феномена, попут *карактера саме аутокефалије, развоја богословља* у другој половини XIV столећа; питања *релативитета* појмова *државног суверенитета* и граница *дијацезанских јурисдикција* као и *кохезионих елемената* православних народа у заједницу, успостављену на духовном нивоу.

Слика 1 Урош Предић, *Патријарх Лукијан моли Светог Николу*

Свети Никодим Тисмански или Грчић како је прозван на основу порекла, у младости замонашен на Светој Гори, играо је значајну улогу у исихастичким токовима у другој половини XIV столећа. Најкомплетније Никодимово житије саставио је тисмански монах Стефан. О светогорским данима преподобног Никодима мало се зна осим што се за поуздани податак узима да је замонашен „у Светој Гори у српском манастиру”⁴. Према логичном току догађаја, Стефан у житијама наводи да је Никодим замонашен у Хиландару. „Даљи живот је импровизација са појединим подацима који још увек нису разјашњени, као нпр. да је Никодим ускоро после монашења постао игуман српског манастира (Хиландара). У актима манастира Хиландар, до сада објављеним, не постоји такав податак.”⁵ Јустин Ћелијски као извесно тврди да се након монашења удостојио ђаконског и презвитерског чина а по смрти игумана „тамошњег манастира, преподобни Никодим би изабран за игумана, јер беше украшен сваком богоугодном врлином и сваким људским и божанским знањем”⁶. У већини историографских радова, на основу Стефанових навода, указује се на Никодимову образованост, умност и духовност: „О њему се у историјским изворима говори да је био „частан и освећен човек, силан у књигама, још силнији у разуму, речима и одговорима”.⁷ Поред тога што је познато да се школовао у формалном смислу и говорио више језика а на основу тога што је био у блиским односима са значајним исихастима тог раздобља, може се констатовати изузетност овог светогорца за кога се истиче још и да је био „храбар”⁸. Наведене особености свакако су представљале предуслов његовог деловања на антиунионистичком пољу. Лудвиг (Лајош) Анжујски 1365. освојио је Видин „и тиме је почело спровођење католичанства од стране угарских освајача”.⁹ Овом области од 1360. господарио је Владислав I-Влајку, син Александра Мунтеона (1352–1364),

---

4 Радовић, А. (1981) Синаити и њихов значај у животу Србије XIV и XV века у: *Манастир Раваница, Споменица шестотој стогодишњици (1381-1981)*, Београд, стр. 130.

5 Котарчић, Љ. (1991) Зборник Данила II као извор при састављању житија св. Никодима Тисманског, у: *Архиепископ Данило II и његово доба*, међународни научни скуп поводом 650 година од смрти, децембар 1987, Београд, стр. 200.

6 *Житија светих – децембар*, приредио архимандрит Поповић, Ј. С. (1998) Београд, стр. 758.

7 Radojičić, S. Đ. (1956) *Srpsko-rumunski odnosi od XIV-XVII veka*, у: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* (књига I), Нови Сад, стр. 16.

8 Миок, Д. (1975) Културне везе између Влашке и Србије у: *О кнезу Лазару*, Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 308.

9 Котарчић, Љ. (1991) нав. дело, стр. 198.

који је одбио да прихвати угарску управу¹⁰, покушавајући да уз помоћ Бугара поврати власт. Владавина „Француза на угарском престолу” у Видину створила је услове за процес покатоличења, који је спроводила прозелитска странка на челу са кнегињом Кларом.¹¹ Са циљем организовања православне опозиције Никодим долази у Видин између 1365. и 1367. Уколико је релевантна тврдња да је средином XIV столећа „подигао манастире у Вратни и Манастирици”¹², онда се у поменуту „одбрану православља” укључио као игуман једне од ових обитељи. Претпоставља се да је кнез Лазар непосредно позвао Никодима у своје властелинство, како би био постављен на неко високо место у црквеној хијерархији, „но свети то одби и настани се као обичан јеромонах у источним крајевима Лазареве земље, око места Кладова на Дунаву”¹³. У том светлу треба посматрати и подизање манастира Вратна и Манастирица. Реч је била о својеврсној християнизацији ових крајева. Премда то изгледа као одређено обележавање сопствених територија, „интернационализација” монашког миљеа као и сродни покрети у Бугарској¹⁴ а потом и у Влашкој, указују на својеврсну исихастичку мисију. Ови манастири „попунили су празнину” недостатности парохијске црквене организације и извесно – утицали на развој духовног живота локалног становништва. Константин Филозоф не скрива одушевљење кад описује ову традицију и пустињаке.¹⁵ Ово „освећење балканских земаља” представља јединствени духовни покрет и препород, који је обележио добар део XIV столећа, чиме су наведени простори постали тесно повезани са Светом Гором. Организација монашког живота, правила и статуси манастира такође су установљавани према атонским традицијама.¹⁶ По свему судећи, братства у Вратни и Манастирици била су састављена

---

10 Јорга, Н. (1934) *Историја Румуна*, Вршац, стр. 79.

11 Миок, Д. (1975) нав. дело, стр. 308.

12 Исто, стр. 197.

13 *Житија светих – децембар*, (1998), Београд, стр. 760.

14 „Прва словенска земља која је потпала под утицај исихаста била је Бугарска. Године 1331. долази да се настани на византијско-бугарској граници ларобри велики поборник тзв. Исусове молитве Григорије Синаит, који је стекао многе ученике међу Бугарима. Један од његових најистакнутијих ученика био је бугарски монах Теодосије, чији је затим ученик постао Јефимије, будући бугарски патријарх.” Тахиаос, А. Е. (1975) *Исихазам у доба кнеза Лазара, О кнезу Лазару*. Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 95.

15 Константин Филозоф, (1936), *Живот деспота Стефана Лазаревића у: Старе српске биографије XV и XVII*, Београд, стр. 53; Радовић, А. (1981), нав. дело, стр. 112.

16 „Веома је значајно за ове нове монашке насеобине да многе од њих нису биле само општежића, као до тада, него да су поред њих ницале пустино-

од светогораца и монаха пореклом из манастирских окружења и других делова Лазаревог кнежевства.¹⁷ Манастири су у овом раздобљу имали неку врсту аутономије у односу на више црквене и државне власти, што је такође светогорска тековина. Вероватно су по истом принципу функционисала монашка братства које је Никодим оснивао са Лазарем а потом и Влајкуом у Влашкој: „Он основа онде Водицу изнад Ђердапа, па Тисману у планинама Жија, најзад Прислоп с оне стране Карпата; један низ монашких аутономних манастира у којима беху настањени словенски калуђери”¹⁸. Српске монахе са Свете Горе Никола Јорга сматра „противницима црквеног ауторитета”, што води посредном закључку да је такав став заузимао за време српске доминације на Атосу, након проглашења Душановог царства и уздицања српске цркве на ранг патријаршије све до пред Маричку битку.¹⁹ Сви су изгледи да је реч о сасвим другачијим узроцима, који се препознају у мешовитом, општежитејном и идеоритмичком устројству светогорских манастира, што је делом било и у складу са исихастичким учењима, помоћу којих је само још више учвршћен постојећи тип монашких заједница.²⁰ „Као што смо већ назначили, покрет исихаста имао је опште православни, панортодоксни карактер, што нас наводи да потражимо његов прави лик у то доба, одређујући његову стварну географску распрострањеност. Међутим, не треба губити из вида да се центри који га подржавају увек налазе у Византији. Битно усмеравање у односу на духовни живот потиче са Свете Горе, док је исихастичка црквена политика одређивана у Цариграду.”²¹ Интернационализација покрета као и међусобно приближавање балканских феудалних владара очигледни су и на основу чињенице да је кнез Лазар прилагао метохе манастирима које је Никодим устројавао на територијама Влајкуа и Радула I. Реч је о селима која су се налазила јужно од Дунава тј. на Лазаревим подручјима „што

житељске насеобине, попут синајских и светогорских скитова”; Исто, стр. 111.

17 Исто, стр. 130.

18 Дучић, Н. (1884) Житије старца Исаије, *Хиландарске старине*, Гласник СУД 56, стр. 75. Јорга, Н. (1934) нав. дело, стр. 155.

19 Богдановић, Д. (1975) Измирење српске и византијске цркве у: *О кнезу Лазару*. Нучни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 86.

20 „Реч је наине о „самовластију” које се помиње у словенско-румунским документима. То је нека врста самоуправе, у којој су манастирски игумани бирали једино од стране калуђера, без мешања са стране – било световних или црквених врховних власти. Примена тог начела представља тежњу ка манастирској аутономији. Тај систем је потом био примењиван у готово свима манастирима Влашке и трајао је до самог модерног доба”; Миок, Д. (1975) нав. дело, стр. 308.

21 Тахиаос, А. Е. (1975) нав. дело, стр. 93.

се види из повеље деспота Стефана Лазаревића дате 1405/1406. године тим манастирима²². Значајно питање јесте о времену оснивања манастира Водица. У сваком случају то није било пре 1365. чак ни пре 1367.²³ али ни после 1377. године²⁴ када је окончана владавина војводе Владислава I Влајкуа. Логично је претпоставити да се Никодим до 1374. већ налазио северно од Дунава јер „Војвода Влајко потврди самовласност манастира Водице својом владарском повељом (1374. године)”²⁵. Круну Никодимовог дела свакако представља манастир Тисман са католиконом Пресвете Богородице, подигнут за време војводе Радула I (Раду 1377. до 1385. године)²⁶, чиме је, изгледа, формално окончана његова мисија у областима влашких војвода, о чему сведочи и хиландарско житије старца Исаије: „Он силом и помоћу Светога Духа сакупи тако велика мноштва монашког општежића који на тој земљи сија као светла звезда сваком духовном врлином“.²⁷ Већ је уочена неизвесност Никодимовог учешћа у подизању манастира Прислоп али је неопходно додати да се уз његово име ипак везује значајна традиција манастирског устројста и монашког живота у румунским земљама, чији су протагонисти, уствари, били његови ученици. Познато је да је за време владавине Петра I (1375–1391) и свакако на основу његовог задужбинарства у Молдавији подигнут и основан манастир Њамц. Молдавски војвода је према ктиторском праву и сахрањен у Њамцу.²⁸ Друга група Никодимових ученика основала је манастир Козију, а по свему судећи и неке друге у том крају.²⁹ „Оснивањем помених манастира почиње да се шири и преписивачка делатност са словенских, међу њима и српских предложака у Влашкој и Молдавији. Из времена св. Никодима, односно из српске подунавске школе, како је назива Ђорђе Сп. Радојичић, сачувана су два књижевна споменика и то 1.) *Четворојеванђеље* које је преписао сам Св. Никодим 1405. године³⁰ и 2.) *Српско-влашко четворојеванђеље* са почетка XV века.”³¹

---

22 Radojčić, S. Dj. (1956) нав. дело, стр. 14.

23 Миок, Д. (1975) нав. дело, стр. 308.

24 Јорга, Н. (1934) нав. дело, стр. 333.

25 *Житија светих – децембар*, 761; Котарчић, Љ. (1991) нав. дело, стр. 198.

26 Јорга, Н. (1934) нав. дело, стр. 333.

27 Дучић, Н. (1884), нав. дело, стр. 75. *Житија светих – децембар* (1998), Београд, стр. 761.

28 Јорга, Н. (1934) нав. дело, стр. 156.

29 Котарчић, Љ. (1991), нав. дело, стр. 198.

30 Поменуто Четворојеванђеље данас се налази у Народном музеју у Букурешту.

31 Котарчић, Љ. (1991) нав. дело, стр. 198.

Поменуто Четворојеванђеље Никодим је преписивао 1404–1405. а то се збивало, како Ђорђе Сп. Радојичић преноси – шесте године гоњења”, на основу чега закључује да је био или прогнан у Угарску или је тамо доживео какво гоњење.³² То би свакако могло бити у вези са „крсташким ратом” против Турака, који је покренуо угарски краљ Жигмунд (Сигмунд) Луксембуршки, чијим се трупама прикључио и влашки војвода Мирча (1386–1418). Османлијска војска је готово изгубила битку код Никопоља 25. септембра 1396. и када је султан Бајазит одлучио да се повуче, у помоћ су му пристигле српске јединице, предвођене вазалним деспотом Стефаном Лазаревићем. Ток битке је преокренут, разбијени су угарски редови али је Жигмунд успео да умакне. Због овог обрта војвода Мирча је са својом војском напустио бојиште.³³ Све то осликава перманентну позицију словенских народа између Турске и Угарске а осим тога, Жигмунд је имао претензије према Србији и Босни. У том контексту може се претпоставити и разлог „угарског прогона” Светог Никодима Тисманског.

Преподобни Никодим уснуо је у Господу 25. децембра³⁴ (или 26. децембра)³⁵ 1406. године. Како је већ изложено, његов култ развијен је најпре у Тисману, потом је канонизован од стране Румунске православне цркве³⁶ а благоверни народ прозвао га је „освећеним“ зарад његовог непролазног просветитељског дела, монашког богословствовања и подвижништва.

Свети кнез Лазар и измирење са цариградском патријаршијом

Благочестиви кнез и великомученик косовски Лазар припада низу кључних владарских фигура српске историје како према значају његових дела у контексту одређивања повесних токова тако и у односу на далекосежне ефекте, који су постулирали етос и културу кроз потоња раздобља. У том смислу, култ је развијан према фокусу на кнежевом страдању, што је постала свепожимајућа национална парадигма. Његова друга, „не мање значајна” дела, из тог разлога, остала су у сенци мученичког подвига. Пре свега, у питању је државотворна улога, контекстуализована на веома сложен

---

32 Radojčić, S. Dj. (1956) нав. дело, стр. 16.

33 Константин Филозоф, (1936), нав. дело, стр. 68-69; Ђоровић, В. (2006) *Илустрована историја Срба III*, Београд, стр. 17.

34 Radojčić, S. Dj. (1956) нав. дело, стр. 16.

35 *Житија светих – децембар*, (1998) Београд, стр. 761.

36 Котарчић, Љ. (1991) нав. дело, стр. 198.

начин: „Економски и стратешки значај Лазареве државе, углед ван Србије, подршка цркве, веома разгранате народне везе, трагичан крај на Косову, а потом његова рана канонизација и култ, били су основа уједињења самосталних феудалних области. Кнез Лазар није обновитељ српске државе, али је припремио њену обнову”³⁷. Црква је представљала посебан фокус његовог владарског програма, што је такође слојевити феномен, који није довољно посматрати из политичке перспективе а нарочито не као искључиви показатељ државничке прагматичности. Нема сумње да је његово побожно држање, које је панегирички описивао и Константин Филозоф, рефлектовало и историјску стварност деловања владара, који је свом потпису на актима додавао епитете „благверни” и „христољубиви”. Символизам дипломатских конвенција, може се закључити, потицао је из црквене традиције која је дубоко продрла у свакодневицу „Уколико се та цивилизаторска и културна мисија хришћанских владара ма којег ранга спроводила у живот, њихове су државе улазиле у међународну заједницу хришћанских земаља, где су се од свих признавала и чувала извесна основна начела морала и права, подједнако обавезна за цео хришћански, на дакле цивилизовани свет. Ово су схватање у владарској титули показивали епитети ’благверни’ и ’христољубиви’, који су сведочили да владалац припада хришћанској цркви и да је свестан своје дужности да буде веран православљу у *девоцији* „по милости божијој”, којом се извор владалачке власти смештао изнад земље, те тим се власт подизала на недостижни ниво, те је добијала искључиви ауторитет.”³⁸ Свакако да је појачана церемонијалност дипломатских конвенција на описани начин указивала на принцип *самодржавности*, чији је носилац над собом признавао једино божанску власт, међутим, Лазарева дела и одлуке упућују на извесну искреност и увереност на једном дубљем нивоу. У свести православних феудалних владара била је жива идеја о „хришћанској монархији” о чему, на свој начин, пише и Константин Филозоф у житију Стефана Лазаревића, успостављајући

---

37 Михаљчић, Р. (1975) нав. дело, стр. 10.

38 Константин Филозоф, (1936), нав. дело, стр. 57-64. Мошин, В. (1975) Самодржавни Стефан кнез Лазар и традиција немањинског суверенитета од Марице до Косова у: *О кнезу Лазару*, Научни скуп у Крушевцу 1971, стр. 15-16. Мишић, С. (2014) Од земаљског кнеза до кнеза Срба – уздизање до владарске моћи, *Власт и моћ. Властела моравске Србије од 1365. до 1402. године*, Тематски зборник радова са међународног научног скупа одржаног од 20. до 22. септембра 2013. године у Крушевцу, Великом Шилеговцу и Варварину, Крушевац (ур. С. Мишић), 2014, стр. 8-17.

везу династије са Константином Великим.³⁹ Према виђењу Антонијоса Емила Тахијоса „и сам је био заинтересован за духовни живот“⁴⁰. Личну побожност и православност благочестивог кнеза, неопходно је у оквирима назначене теме, озбиљније размотрити. Један аспект овог феномена упућује на доследно угледање на немањићске владаре-задужбинаре, који су у старости владарски *лорос* замењивали монашком *схимом* те поклонички усмеравали пажњу ка Светој Земљи и Светој Гори. Други, не мање важан фокус јесте на идеолошким основама власти, утврђеним на једном профилисаном богословљу које је постало и део властитог „вјерују“ са тенденцијама ширења у оквирима феудалне државе и сфере утицајности. Сплетом историјских околности а уз Лазареве ратничке и политичке врлине, границе његовог суверенитета постепено су се померале а територије проширивале: „Већ крајем осме деценије XIV века Лазар је држао цело Поморавље, а ускоро се усталио на левој обали Саве и Дунава. И непотпуно убицирање села манастира Раваница показују да је кнежева задужбина имала добра у Звижду, Пеку, Браничеву, Мачви и Битви, али Београд и Голубац није успео да освоји. Међутим, у оквиру његове области налазе се градови Ниш, Крагујевац, Ужице и наравно, рударска и трговачка средишта Ново Брдо и Рудник.“⁴¹ Готово да нема географског појма у наведеној „топографији“ да није био означен и украшен неким духовним средиштем, повезаним са синаитским или исихастичким пустињаштвом, што је речитије од сваког писаног извора. Легенде, које су се столећима након Лазареве „синаитске ренесансе“ испредале у густо ткиво „народне митологије“ и побожности, поставиле су га у центар култа и још пре него што је постао мученик „за веру и отачаство“: „Култ косовског мученика, поново наглашавамо, засенио је историјску личност.“⁴² У историјску стварност убраја се и чињеница да је Лазар тежио крајевима, које су српски владари пре њега „запостављали“ а његова делатност у Поморављу⁴³ била је кључна за каснију обнову српске државе и њену карактеризацију у модерном раздобљу.

Место и улога кнеза Лазара у процесу измирења пећске са цариградском патријаршијом такође представља сложен

---

39 Константин Филозоф, (1936), нав. дело, стр. 124. Подскалски, Г. (2010) *Средњовековна теолошка књижевност у Бугарској и Србији (865–1459)*, Београд, стр. 582.

40 Тахијос, А. Е. (1975) нав. дело, стр. 98.

41 Михаљчић, Р. (1975) нав. дело, стр. 8.

42 Исто, стр. 4.

43 Исто, стр. 10.

проблем. Корени раскола повезани су са проглашењем Душановог царства у Скопљу на Васкрс 1346. године. Како је, према ромејској традицији, цара проглашавао, миропомазивао и крунисао патријарх, успостављање српског патријархата на темељима жичко-пећке архиепископије „показало се као неминовност”. Тако је последњи архиепископ „кир Јоаникије II”, на Цвети 1346. постао и први патријарх „всем сербљем и поморјем”. Јурисдикција ове аутокефалне дијацезе простирала се преко територија претходне архиепископије али и епархија цариградске патријаршије (укључујући и Свету Гору) које су потпале под Душанову царску власт. „Чињеница је да је српска патријаршија проглашена 1346. на сабору у Скопљу уз асистенцију трнавског патријарха, охридског архиепископа и светогорских делегата, али без сагласности цариградске патријаршије. Цариград је одговорио осудом тек 1350., у време византијске офанзиве против јужних крајева Душанове државе.”⁴⁴ Будући да канонски основ тј. црквено-правно питање оснивања српског патријархата⁴⁵ не представља тему разматрања, претежније је, овом приликом бавити се последицама а пресудна је „оличена” у прекиду канонског и литургијског општења две цркве. „Цариградска анатема” представља упитну чињеницу⁴⁶ али и сам престанак саслуживања и интеркомуније био је велики проблем, нарочито у области са мешовитим српско-грчким становништвом, попут Сера или са мешовитим монаштвом као што је то био случај на Светој Гори. У „перивоју Пресвете Богородице” отпочео је, додуше краткотрајан, процес потискивања грчких елемената и успостављања доминације српског монаштва. „Известан „сукоб јурисдикције” без сумње је постојао, а расколом је могао бити само појачан.”⁴⁷ Овај раскол постао је болна рана православних народа у „предвечерје” отоманске окупације Балкана. Да су тога „сви” били свесни указује чињеница да је процес превазилажења проблема трајао готово као и сам раскол и да је прве иницијативе покретао сам цар Душан „убрзо после екскомуникације”⁴⁸. Изучавање историје процеса измирења српске са цариградском црквом заснива се на малом броју извора у које спадају *извештаји Даниловог другог настављача, повеља о измирењу деспота Угљеше* из 1368. и друга – патријарха Калиста из 1371. године. „Недостају чак и кључни византијски документи – акт *патријарха Калиста*

---

44 Богдановић, Д. (1975) нав. дело, стр. 82.

45 Исто, стр. 82-83.

46 Исто, стр. 84.

47 Исто, стр. 86.

48 Исто.

о 'одлучењу' из 1350., и 'синђелија' патријарха Филотеја из 1371.⁴⁹ Други Данилов настављач описао је ове догађаје необично подробно, што је у супротности са његовим епилошким маниром извештавања и свођења историјског збивања на *битно*. У одељку о постављању патријарха Саве IV, након констатације да се Душан „везао за царство“⁵⁰, аутор констатује да овај „постави себи насиљем патријарха Јоаникија“⁵¹ и наставља кроз саопштење о прогањању цариградских митрополита те Калистовом осудом и одлучењем српске цркве и даље, описујући стање: „Када је ово било, покаја се цар, и заиска разрешење за ово зло, и није могао наћи ради достојанства и градова. И после овога разреши се од живота и предаде се гробу, оставивши ову злону непогребену“⁵². Чињеница старања цара Уроша око решења овог проблема⁵³ потекла је од другог Даниловог настављача, који је констатовао да се владар „престави од овог живота не учинивши ништа о напред реченој злоби“⁵⁴. Очигледно је постојало извесно покајање и тескоба због настале ситуације како код Душана и Уроша тако и феудалних владара који су, потом, држали одређене делове царства, у међувремену распалог. Таквим осећањем прожета је и *повеља сједињења* деспота Угљеше Мрњавчевића из 1368.⁵⁵, где је царева кривица више темељена на прогонству цариградских клирика него на самом акту оцепљења. То потврђује и *повеља* цариградског патријарха Филотеја (Кокиноса) из 1371. године. Ова два акта садржински се подударају осим што је тон Угљешиног пун осуде за Душанове поступке док Филотеј минимизира његов положај и титулу⁵⁶, називајући га краљем уместо царем. Према другом Даниловом настављачу, за разлику од Угљеше, Вукашин Мрњавчевић „није бринуо о проклетству светога Саве“⁵⁷ тј. о проблему раскола. На основу тога дошло се до закључка да се „Угљешино

---

49 Баришић, Ф. (1982) О измирењу српске и византијске цркве 1375, *Зборник радова Византолошког института XXI*, Београд, стр. 160.

50 Данилови настављачи; Данилов ученик; други настављачи (1989) *Даниловог зборника*, Београд, стр. 129.

51 Исто.

52 Исто.

53 Богдановић, Д. (1975) нав. дело, стр. 86.

54 Данилови настављачи; Данилов ученик; други настављачи (1989), нав. дело, стр. 129.

55 Богдановић, Д. (1975) нав. дело, стр. 86.

56 Баришић, Ф. (1982) нав. дело, стр. 174-175.

57 Данилови настављачи; Данилов ученик; други настављачи (1989), нав. дело, стр. 129.

измирење” односило само на област Сера и крајева којима је управљао млађи брат Мрњавчевић.⁵⁸

Кнез Лазар морао је бити од самог почетка упућен у историју проблема раскола и покушаја да се превазиђе, према друге Данилов настављач тврди да га је о томе известио и у спор упутио светогорски старац Исаија.⁵⁹ „Светогорци, види се, нису оно што је Угљеша постигао сматрали правим решењем целог спора.”⁶⁰ Историчари нису сагласни око иницијативе за цариградско посланство у вези измирења: док једни сматрају да је Лазар покретач овог процеса⁶¹, други мисле да је реч о Исајиној идеји⁶². У питању је веома значајна личност како за решавање поменутог спора тако и за историју српске и шире – православне цркве, односно за њену културу. Исајино житије не само што омогућава увид у његово дело већ износи и појединости везане за Никодима Тисманског.⁶³ Светогорац Исаија је на словенски језик превео дела Псеудо Дионисија Ареопагита, што указује не само на духовне потребе Словена у овом раздобљу већ и на одређену богословску зрелост. Превод Дионисијевих списа представљао је неизоставно полазиште за разумевање дела светог Григорија Паламе. Превод Псеудо Дионисијевих дела Исаије Серског, завршен 1371, био је значајан и због тога што су се у расправама Григорија Паламе и Варлаама из Калабрије, обе стране позивале на ово дело.⁶⁴ Рад на превођењу, одвијао се по благослову митрополита Теодосија, у апокалиптичном расположењу у време Маричке битке. Исаија Серски-Хиландарац очигледно је био значајан духовник на чији аскетизам указује преписка монаха Силуана са Григоријем Синаитом млађим.⁶⁵ Рођен између 1310.

---

58 Богдановић, Д. (1975) нав. дело, стр. 87.

59 Данилови настављачи; Данилов ученик; други настављачи (1989), нав. дело, стр. 130.

60 Слијепчевић, Ђ. (1991) *Историја српске цркве*, Београд, стр. 173.

61 „Значајно је да светогорска делегација, колико се зна по нашим изворима иде кнезу Лазару, а не Балшићу, иако се седиште патријарха налазило у области Балшића. Мени се чини да и то упућује на Лазара као правог иницијатора измирења, како то произилази из причања епископа Марка и Константина Филозофа”; Богдановић, Д. (1975) нав. дело, стр. 88.

62 „Јован Рајић, коме је могла бити позната у Светој Гори очувана традиција о овоме, приписује иницијативу за ово измирење старцу Исаји. Рајић вели да, до овог покушаја, анатема са српске цркве и народа није била скинута и да је Исаија, дошавши Лазару „свему подробно изложи и научи га шта му треба чинити”; Слијепчевић, Ђ. (1991) нав. дело, стр. 173.

63 Радовић А. (1981) нав. дело, стр. 130.

64 Подскалски, Г. (2010) нав. дело, стр. 181.

65 Исто, стр. 273-274.

и 1315. године од побожних родитеља, замонашен у младости и на тајначин упутивши и родитеље на примање „анђeosког образа”, био је ученик хиландарског старца Арсенија, духовника цара Душана. Сматра се да му је пред смрт старац препоручио Исаију као новог духовника.⁶⁶ У његовом преводу Псеудо Дионисијевих списа налазе се и белешке са описима Маричке битке као и отоманског заузимања македонских крајева.⁶⁷ Угледног светогорског старца поштовали су Грци као и Словени: „Почаствован је пријатељством патријарха Филотеја, и он себе сматра представником српских светогораца.”⁶⁸ Његов боравак у Македонији 1371. године повезује га са патријархом Спиридоном, чији је изгледа био духовник „у руском светогорском манастиру, чији је ктирор постао цар Душан 1348. године”⁶⁹. Кнез Лазар је у своје време посебну пажњу поклањао овом манастиру. Старац Исаија, такође, био је пореклом и рођењем са Косова. Очигледно да је дошло до симфоније не само између ове двојице већ и светогорског монаштва са Лазаревим кнежевством. Изгледа да је без посредовања Свете Горе проблем био нерешив. Њени житељи су га највише трпели и најбоље разумевали: „Постојали су, значи, идеолошки разлози за посредништво Свете Горе. И ту, још једном, долази снажно до изражаја срећна околност вишенационалног састава Свете Горе и симбиозе Грка и Словена на Атосу. Лазарево обраћање Светој Гори није случајно: то је најбољи пут да се дође до Цариграда, да се проблем реши коначно и озбиљно”⁷⁰. Такође је неопходно обратити пажњу на наизглед секундарне чињенице: улоге Ђурђа Страцимировића Балшића и Душанове удовице, царице Јелене, у монаштву Јелисавете. Владимир Мошин скреће пажњу на чињеницу да је кнежева иницијатива из 1375. „остварена заједничким ауторитетом Лазара и Ђурђа Балшића који су тада начелствовали у српским земљама”⁷¹. Осим тога, познато је да је делегација на путу за Цариград посетила Душанову удовицу и известила је о циљевима и детаљима свог послања. Очигледно је решавање проблема објединило све заинтересоване субјекте а други Данилов настављач то је чак назвао „саборовањем”: „...И целом сабору објавише, старој царици Јелисавети, и свој

---

66 Исто, стр. 494-495.

67 Исто, стр. 581.

68 Тахиаос, А. Е. (1975), нав. дело, стр. 99.

69 Мошин, В. (1975) нав. дело, стр. 31.

70 Дучић, Н. (1884), нав. дело, стр. 70. Богдановић, Д. (1975) нав. дело, стр. 88.

71 Баришић, Ф. (1982) нав. дело, стр. 34.

властели⁷². Основну препреку представљало је држање патријарха Саве IV, којему је Лазар у Пећ упутио делегацију са Исаијом на челу како би га приволели за реализацију идеје о измирењу. Други Данилов настављач извештава да Исаија „дошавши, једва га умоли за ово разрешење”⁷³. Чак и ако његова иницијатива није била примарна, Лазар је очигледно био веома заинтересован за решење спора, на шта упућује и део организације активности поменуто делегације у самој Србији као и чињеница да је комплетно „финансирао” цариградско посланство. Његово старање није било покренуто само политичким разлозима већ и на основу личне бриге за цркву. У том смислу сликовито је извештавање Константина Филозофа: „и одмах устроји да *обе сестре* (цркве) буду *другице* себи, које су већ много времена раздвојене једна од друге плакале”⁷⁴. Отпор патријарха Саве IV могао је имати различите узроке од тога да је сматрао да је мисија унапред била осуђена на неуспех услед туробне историје проблема и очекиваног тврдог става у самом Цариграду: „Не сме се сметнути са ума да Цариград није само екскомуницирао виновнике проглашења патријаршије од 1346. него је и још пре тога прихватањем Синтагме од 1335, усвојио веома јасну тезу којом је српској и бугарској трновској цркви порекнуто и само право на аутокефалију, тезу која је била истакнута још на Лионском сабору 1274. (где су вођени преговори о унији), мада са другачијом мотивацијом”⁷⁵. Оспоравање бугарске и српске аутокефалије у Лиону заснивано је на тези да су додељене без сагласности римског епископа-папе.⁷⁶ Отуда је, могуће, потекао патријархов отпор и начелни тврди став српске цркве, на основу сумњичавости према унионистичкој дипломатији цариградског патријархата, што је потврђено и касније у оквирима преговора и саборовања у Ферари и Фиренци 1439. године. Могуће да „кир Сава IV” једноставно није могао да предвиди „исихастичку симфонију”, која се догодила 1375. у Цариграду, премда му је такве околности, свакако, предочио старац Исаија. Вероватно је и то да је Сава IV могао бити противан исихастичком учењу, које су заступали патријарх Филотеј и његов претходник Калист: „Занимљиво је споменути да један до сада незапажен изворни податак указује да је монах Калист, један од

---

72 Данилови настављачи; Данилов ученик; други настављачи (1989) нав. дело, стр. 130.

73 Исто.

74 Константин Филозоф, (1936), нав. дело, стр. 57-58; Слијепчевић, Ђ. (1991), нав. дело, стр. 174.

75 Богдановић, Д. (1975) нав. дело, стр. 88.

76 Исто, стр. 89; Мошин, В. (1975) нав. дело, стр. 13-42.

најугледнијих исихаста и сам боравио у Србији непосредно пред избор за васељенског патријарха⁷⁷. Калист је, као и други прогнаник од антиисихастичког покрета на Атосу, светогорски прот Нифон, уживао гостопримство на двору цара Душана.⁷⁸ У односу на чињеницу да су постојала извесна антиисихастичка струјања у Србији као и Византији и Светој Гори, позиција Саве IV би се могла истраживати из ове перспективе. Чињеница да су након његове смрти, у избору новог патријарха учествовали представници цариградске патријаршије⁷⁹, можда потврђује Савине раније сумње у то да измирење „неће бити баш безусловно“.

Поменуто Лазарево посланство на челу са старцем Исаијом било је састављено од монаха светогораца. Бивши светогорски прот кир Теофан⁸⁰ био је у пратњи двојице ученика Силвестра и Нифона⁸¹. Сви учесници делегације били су у некој вези са Исаијом Серским: угледни протос Свете Горе Теофан био је старчев дугогодишњи пријатељ а Силвестар и Никандар – његова „духовна деца“. Силвестар га је пратио када се повлачио у испосницу Светог Павла а потом и за време боравка у Светом Пантелејмону. Други Данилов настављач, потом, помиње Никодима (Грчића) „тумача речи“⁸². Позивајући се на житије патријарха Јефрема, Димитрије Богдановић наводи податак да се кнез Лазар саветовао са светогорцима у вези састава делегације и да су заједно одабрали „старца Исаију и његовог СЪПОСТЪНИКА попа Никодима као делегате за Цариград“⁸³. Овим изразом *συννησεύων* у ствари, упућује се на заједништво тј. истоветност у подвигу монашког живота. Други Данилов настављач

---

77 Подскалски, Г. (2010) нав. дело, стр. 493-494. Tachiaos, A. E. (1966) *Le monachisme serbe de saint Sava et la tradition hesychaste athonote* у: *Хиландарски зборник*, 1, Београд, стр. 89. Teotei, T. (1986) *Deux épisodes de la lutte pour la suprématie au Mont Athos (XIII-XIV siècles)* in: *Revue des études sud-est européennes*, XXIV, n. 1, Bucarest, pp. 54-55. Кораћ, Д. Радић, Р. (1998) Један податак о антисихастичком расположењу међу Србима средином XIV столећа у: *Хиландарски зборник X*, Београд, стр. 231. Мошин, В. (1946) Св. Патријарх Калист и Српска црква, *Гласник СПЦ XXVII*, стр. 192-206. Спремић, М. (1986) Срби и Флорентинска унија. Црква 1439. додине, *Зборник радова Визатолошког института*, XXIV-XXV, 1986, Београд, стр. 413-421.

78 Кораћ, Д. и Радић, Р. (1998), нав. дело, стр. 230-231. Rigo, A. (1987) „Due note sul monachesimo athonita della metà del XIV secolo, *Зборник радова Визатолошког института*, XXVI, Београд, стр. 87-113.

79 Богдановић, Д. (1975), нав. дело, стр. 89.

80 Исто, стр. 88.

81 Данилови настављачи; Данилов ученик, други настављачи (1989) нав. дело, стр. 130.

82 Исто. Дучић, Х. (1884), нав. дело, стр. 74-76.

83 Богдановић, Д. (1975), нав. дело, стр. 88.

за Никодима употребио је израз ТЪЛКОВАТЕЛЪ – тумач (речи), што не може бити схваћено као „преводалац“, пре свега јер је извесно да су сви делегати морали добро говорити како словенски тако и грчки, већ у смислу прецизнијег тумачења значења у догматском и канонском смислу: „Ту се нарочито истиче Никодимова способност и познавање словенског и грчког језика, посебно *Светог Писма*, те му се приписује назив „ретора“.⁸⁴ Основано је претпоставити да богословски оквир преговора није било питање познавање Светог Писма, што се код наведених, познатих учесника дијалога подразумевало већ је окосница расправе могла бити дефинисана око догматских и канонских тема, што означава и две етапе у историји исихастичког покрета.⁸⁵ Исихасти су нарочито били склони догматичким и литургијским темама у богословљу мистагошког стремљења. Тежили су дубљем разумевању и препознавању смисла појмова „светлост“ и преображење“ у оквирима Старог и Новог Завета. На овакве тенденције указује догматска празнична беседа Григорија Синаита на *Преображење*.⁸⁶ „Радикални паламизам“, са друге стране, указивао је на одређена одступања од предања, те је у догматским списима наведених исихаста ово учење испитивано на основу усклађености са библијским текстом.⁸⁷ Бојазан да се не упадне у јерес била је изражена и код трновског патријарха и исихасте Јевтимија, што се уочава у његовим списима.⁸⁸ Из тог разлога, реторика се сматрала веома значајном и свакако да су јој учесници посланства Кнеза Лазара морали бити склони и вични у њеним вештинама. То је вероватно било важно и код заузимања за проблем аутокефалности пећке јурисдикције пред патријархом Филотејем. При томе, може се претпоставити и начелно сагласје преговарача по спорним питањима.

Тог заседања Филотејевог синода (сабора) и донесене одлуке представљали су пуни успех преговора о чему одушевљено извештава други Данилов настављач: „Затим савет учинише о овом, опростише од пређашњег запрећења и одлучења цара и патријарха и све живе и умрле, и примише

---

84 Котарчић, Љ. (1991) нав. дело, стр. 200.

85 „У праскозорје осме деценије XIV, византијски исихастички покрет је у пуном замаху. Доба живих распри између бранилаца и противника исихазма већ је прошло, сваки отпор је разбијен, а црквене послове Царства воде исихасти.“, Тахиаос, А. Е. (1975), нав. дело, стр. 94.

86 Подскалски, Г. (2010), нав. дело, стр. 304.

87 Исто, стр. 306.

88 Исто, стр. 307.

све архијереје и јереје у заједницу и саслужење⁸⁹. Раскол је био превазиђен и успостављена је пуна заједница. При томе, донекле неочекивано, потврђена је Душанова одлука о успостављању патријаршије, што други Данилов настављач тумачи већим успехом од очекиваног: „А догоди се овде нешто боље за ове који су дошли, а нарочито за кир Исаију, јер веома беше вазљубљен патријарху. Ради тога дароваше да Срби немају више архиепископа, но самовласна патријарха и ником овладана, давши једину заповест о овом, да ако се Срби укрепе, и опет заузму грчке крајеве, да не измене митрополите и њихово спомињање тј. патријархово, као што заповедају и саборна правила⁹⁰. Одлуке Филотејевог сабора, по свему судећи, биле су дихотомне: српској цркви дато је право самосталног бирања и хиротонисања епископа и избора патријарха (?), који је у званичним цариградским актима ипак називан „архиепископом пећким“⁹¹. Обе стране биле су задовољне овим компромисом⁹² а изгледа да је и усаглашено то да цариградска црква убудуће, на одређени начин учествује у избору српског патријарха.

У пракси то се догодило веома брзо: након упокојења Саве IV, измирење цркава обнародовано је у Призрену 1375. у присуству чланова Лазаревог посланства и прикључених делегата цариградског патријархата, свештеномонаха Матеја и Мојсија. „Према Нићифору Дучићу патријарх Сава је, када су приспели делегати цариградског патријарха, већ лежао у Пећи на самрти.“⁹³ Упокојење патријарха Саве IV догодило се у недељу после Ускрса тј. 29. априла 1375.⁹⁴ Никодим Грчић, по свему судећи, из Цариграда приспео је као архимандрит, будући да га је тим достојанством одликовао патријарх Филотеј, што је посведочио светитељев тисмански биограф Стефан.⁹⁵ Неизвесно је, међутим да ли је Исаија присуствовао проглашењу измирења, будући да се у његовом житију помиње разбојнички напад на њега када је, на повратку из Цатиграда носио бројне вредне црквене утвари на Свету Гору. Разбојничко насиље догодило се у близини Велике Лавре и том приликом старац је „задобио

---

89 Данилови настављачи; Данилов ученик, други настављачи (1989), нав. дело, стр. 130.

90 Исто.

91 Богдановић, Б. (1975) нав. дело, стр. 89.

92 Баришић, Ф. (1982) нав. дело, стр. 178.

93 Ђурић, Ј. В. (1975) Српски државни сабори у Пећи и црквено градителство, *О кнезу лазару*. Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 105-108. Слијепчевић, Ш. (1991) нав. дело, стр. 175.

94 Подскалски, Г. (2010) нав. дело, стр. 493.

95 Котарчић, Љ. (1991) нав. дело, стр. 200.

отворене ране на глави”.⁹⁶ Као потврду истинитог измирења и ступања у канонско јединство други Данилов настављач наводи заједничко причешћивање.⁹⁷ У наставку, описано је активно учешће цариградских емисара у избору патријарха Јефрема. Избор овог монаха-исихасте изненадио је многе а и њега самог што веома драматично описује други Данилов настављач: „а он чувши ово, као у ужасу бивши, дивљаше се ствари, коју никако никада не пожелe. Зато и почне тужити и приљезно са сузама молити свети и многочасни сабор, да другога уведу на његово место. А они још овога, прстом Божијим показана, осветише и хиротонисаше, и уручише му цркву патријаршију и да се за њих брине, и посадише га на престо светога Саве, коме уручење за цркву не би толико од људи, но од Бога.”⁹⁸ Иза „панегиричког претеривања” другог Даниловог настављача, које је у складу са извештавањем Јефремовог животописца Марка Пећког, стоји чињеница патријархових повлачења у испоснице, дугог монашког, исихастичког стажа од двадесетреће године живота, харитативна делатност и борба за правоверје. Премда је Јован Страцимир оделио Видинску митрополију од трновске патријаршије и присајединио је цариградској јурисдикцији, односи између Јефтимија и Јоасафа, митрополита Видина, такође исихасте, били су веома блиски.⁹⁹ Не може се поуздано утврдити у којој мери и на који начин је кнез Лазар прихватио учење Григорија Паламе али чињеница да су синаити и исихасти буквално били „преплавили” територије његове феудалне државе указује на то колико је био наклоњен мистичком и монашком богословљу. То га је свакако повезивало и са светим Никодимом Тисманским, потоњим преносиоцем исихастичких традиција у румунске земље.¹⁰⁰ „У Влашкој Никодим развија опсежну монашку делатност интегрисану исихастичким учењем. Ми, уосталом, знамо да је Никодим водио преписку са бугарским патријархом Јефтимијем као што је био и у преписци са грчким митрополитом у Влашкој, Антимом Кристопулосом. Антима, који је претходно био калуђер на Светој Гори наименовао је за епископа у Влашкој цариградски патријарх Филотеј. Међутим, исихазам као идеологија продира у Румунију у наведено доба, а у

---

96 Дучић, Н. (1884), нав. дело, стр. 76. Подскалски, Г. (2010) нав. дело, стр. 493-494.

97 Данилови настављачи; Данилов ученик; други настављачи (1989), нав. дело, стр. 130.

98 Исто, стр. 133.

99 Исто, стр. 98.

100 Исто, стр. 101.

Никодиму налази свог најпозванијег представника¹⁰¹. Писмо, које је 1385 трновски патријарх Јевтимије послао Светом Никодиму у Влашку, такође догматског карактера, засновано је на недоумицама око „небеске јерархије” Псеудо Дионисија. Никодимов одговор, међутим није сачуван.¹⁰² Евидентно је да су путеви паламистичког богословља пролазили кроз крајеве које данас обухвата Тимочка епархија. Из тог разлога, природно је да се у оквирима ове јурисдикције осећа потреба за истраживањем традиције, која је православлу омогућавала неслућене богословске домете и изворно схватање црквене саборности. Један релативно краткотрајан покрет и полет духовности обележио је крај XIV столећа на основу тријумфа паламизма кроз интернационализацију цркве у правцу панортодоксије супротно распарчавању средњовековних царстава на мноштво феуда. Избором патријарха Јефрема наступио је прекопотребни мир за цркву што други Данилов настављач описује као најзначајнију тековину цариградског посланства кнеза Лазара, у којем је значајну улогу имао свети Никодим Тисмански: „И када је био патријарх овај преосвећени и богоносни патријарх кир Јефрем одмах се утиша бура за цркву и разреши се свака веза, и била је патријаршија Константинова са српском патријаршијом у љубави и измирењу и у јединству као што пише заповест Христова: „По томе ће вас познати да ли сте моји ученици, ако имате љубав међу собом”¹⁰³. Метафора са „утишавањем буре” другог Даниловог настављача, разматрање на тему историје Српске православне цркве, враћа на саме почетке – *алегорију њене бурне повести* на слици Уроша Предића. Буре су долазиле и пролазиле а брод српске цркве одолевао им је благодарећи његовим *посвећеним и непостидним кормиларима*.

ЛИТЕРАТУРА:

Баришић, Ф. (1982) О измирењу српске и византијске цркве 1375. године у: *Зборник радова Византолошког Института*, XXI, Београд, стр. 159-182.

Богдановић, Д. (1975) Измирење српске и византијске цркве у: *О кнезу Лазару*, Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 81-91.

Гадамер, Х. Г. (1994) *Европско наслеђе*, Београд.

Данилови настављачи; Данилов ученик; други настављачи (1989) *Даниловог зборника*, Београд.

---

101 Исто.

102 Подскалски, Г. (2010) нав. дело, стр. 307-308.

103 Данилови настављачи; Данилов ученик; други настављачи (1989) нав. дело, стр. 133.

Дучић, Н. (1884) Житије старца Исаије, *Хиландарске старине*, Гласник СУД 56, стр. 63-77.

Ђурић, Ј. В. (1975) Српски државни сабори у Пећи и црквено градителство, *О кнезу Лазару*. Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 105-123.

Јорга, Н. (1934), *Историја Румуна*, Вршац.

Константин Филозоф, (1936), Живот деспота Стефана Лазаревића у: *Старе српске биографије XV и XVII*, Београд, стр. 43-125.

Кораћ, Д. и Радић, Р. (1998) Један податак о антиисихастичком расположењу међу Србима средином XIV столећа, *Хиландарски зборник*, 10, Београд, стр. 221-233.

Котарчић, Љ. (1991) Зборник Данила II као извор при састављању житија св. Никодима Тисманског у: *Архиепископ Данило II и његово доба*, међународни научни скуп поводом 650 година од смрти, децембар 1987, Београд, стр. 196-201.

Миок, Д. (1975), Културне везе између Влашке и Србије у: *О кнезу Лазару*, Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 303-310.

Михаљчић, Р. (1975) Кнез Лазар и обнова српске државе у: *О кнезу Лазару*, Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 1-11.

Мишић, С. (2014) Од земаљског кнеза до кнеза Срба – уздицање до владарске моћи, *Власт и моћ. Властела моравске Србије од 1365. до 1402. године*, Тематски зборник радова са међународног научног скупа одржаног од 20. до 22. септембра 2013. године у Крушевцу, Великом Шилеговцу и Варварину, Крушевац, ур. С. Мишић, стр. 7-20.

Мошин, В. (1946) Св. Патријарх Калист и српска црква у: Гласник СПЦ, XXVII, стр. 192-206.

Мошин, В. (1975) Самодржавни Стефан кнез Лазар и традиција немањихког суверенитета од Марице до Косова, *О кнезу Лазару* у: Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 13- 43.

Подскалски, Г. (2010) *Средњовековна теолошка књижевност у Бугарској и Србији (865–1459)*, Београд.

Radojčić, Sp. Dj. (1956), Srpsko-rumunski odnosi od XIV–XVII века, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* (књига I), Нови Сад, стр. 13-29.

Радовић, А. (1981) Синаити и њихов значај у животу Србије XIV и XV века у: *Манастир Раваница, Споменица шестотој стогодишњици (1381-1981)*, Београд, стр. 101-134.

Rigo, A. (1987) Due note sul monachesimo atthonita della metà del XIV secolo у: *Зборник радова Византолошког института*, XXVI, Београд, стр. 87-113.

Слијепчевић, Ђ. (1991), *Историја српске цркве*, Београд.

Спомен преподобног оца нашег Никодима Тисманског, *Житија Светих* – децембар, приредио архимандрит Поповић, Ј. С. (1998) Београд, стр. 758-761.

Спремић, М. (1986) Срби и Флорентинска унија. Црква 1439. до-
дине у: *Зборник радова Византолошког института*, XXIV–XXV,
1986, Београд, стр. 413-422.

Straten, van R. (2003) *Uvod u ikonografiju; teoretske i praktične
upute*, Zagreb.

Tachiaos, A. E. (1966) Le monachisme serbe de saint Sava et la tradi-
tion hesychaste athonote у: *Хиландарски зборник* 1, Београд,
стр. 83-89.

Тахиаос, А. Е. (1975) Исихазам у доба кнеза Лазара, у: *О кнезу
Лазару*, Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд, стр. 93-103.

Teotei, T. (1986) Deux épisodes de la lutte pour la suprématie au Mont
Athos (XIII-XIV siècles) in: *Revue des études sud-est européennes*,
XXIV, n. 1, Bucarest, стр. 51-60.

Ђоровић, В. (2006) *Илустрована историја Срба III*, Београд.

Dragana J. Janjić and Goran M. Janjićjević
Institute for Serbian Culture – Priština/Leposavić;
Orthodox Youth Center *St. Peter of Sarajevo*,
East Sarajevo, Republic of Srpska

NIKODIM TISMANSKI IN PRINCE LAZAR'S MISSION IN CONSTANTINOPLE

Abstract

In the year when eight centuries of the independence of the Serbian Orthodox Church is being celebrated, the issue of the concept of autocephaly in the liturgical-canonical context is actualized, through consideration of numerous events and processes from turbulent history. One of the most important processes was the activity of Prince Lazar, with the assistance of the Mount Athos monks, aimed at reconciliation of the Serbian and the Constantinople Patriarchates. The key for the success of Prince Lazar's Constantinople mission was his spiritual closeness to the Mount Athos monks, Sinaites and Hesychasts, which in his time occupied some of the key positions in the Constantinople and Bulgarian churches and held important chairs in Orthodox institutions in the Balkans. Although an old man Isaija Serski-Hilandarac is mentioned as the main *spiritus movens* of this mission of great importance, the presence of Nikodim Tismanski, a "words interpreter", was also significant. His role in the Orthodox church of the second half of the 14th century was researched not only based on the mentioned activities for the overcome of the schism, but in the foundation of numerous monasteries either in the feudal states of Prince Lazar (Vratna, Manastirica) or in the Romanian lands (Vodica, Tisman). Thus, the solution of this canonical problem has provided a framework for research of church life in the second half of the 14th century.

Key words: *Nikodim Tismanski, monastery, mission, reconciliation,
Hesychasm*